

Fuster, de boca en boca

Per copsar quina és la vigència del pensament de Fuster en les vessants d'intel·lectual compromès, escriptor, crític d'art i erudit, EL TEMPS presenta una enquesta contestada per personalitats rellevants d'aquests àmbits de la vida social i cultural.

1. Fuster i el compromís

Darrerament s'ha reobert el debat sobre Joan Fuster; al seu parer, quina és la vigència del pensament cívic i polític de l'intel·lectual valencià?

Ramon Lapiedra, ex-rector de la Universitat de València

Fuster maldà per promoure la crea-

ció d'un espai cívic i cultural comú per a les terres que compartim una llengua comuna: la llengua catalana. El seu pensament aborda la qüestió amb un rigor intel·lectual aclaparador, més aclaparador encara si tenim en compte la minsa tradició amb què hi comptava, i ens serví les seues reflexions amb una prosa d'una claredat, una concisió i una efectivitat que fan d'ell un clàssic de la literatura en català, és a dir, un pensament i un escriptor profundament actual. Avui com ahir, la preservació i el futur de la nostra identitat valenciana és inseparable del avenços que siguem capaços de fer en la construcció d'aquest espai lingüístic, cultural i cívic comú, fora del qual parlar valencià no té cap més sentit que la desaparició en un breu termini. A propòsit d'aquest espai hi ha una certa indefinició en Fuster sobre si

es tracta d'un espai comú formulat en els termes que s'acaben de precisar o es tracta més aviat d'un projecte d'unitat política. El meu parer, atenent l'experiència política d'aquests darrers vint anys, és que un tal projecte polític és impossible, si més no en un futur no massa allunyat, i en ser impossible esdevé fins i tot negatiu per a la construcció de l'espai lingüístic, cultural i cívic adés esmentat.

Francesc de Paula Burguera, escriptor

Com ja vaig escriure en certa ocasió "pense que serà difícil deslliur-

rar-se de l'entramat intel·lectual bastit per Fuster respecte al poble que som". Tant si es vol com si no es vol, Fuster és indefugible, per als uns i per als altres. Sense Fuster, que va ser un revulsiu, potser a hores d'ara, no tindriem tot un cos literari escrit, tant en el camp de la creació com en el de la investigació, com el que s'ha produït, a casa nostra, des dels anys 60. Tot fruit de la preocupació i el neguit que Fuster va provocar en el seu moment amb la seua obra. El seu pensament cívic i polític és aquí, a l'abast de tothom. Uns hi estan d'acord i d'altres no. En tot cas, si el dia de demà el País Valencià ha de ser alguna cosa seriosa, en els seus fonaments, hi haurà, sens dubte, Fuster i la seua obra.

Toni Mollà, sociolingüista

Realment, no sabia que s'havia

reobert aquest debat. El que sí que sé és que alguns mitjans l'intenten reobrir, però MacLuhan ja va dir que "el mitjà és el missatge". Aquests mitjans tenen interès a fer-nos veure només una cara de Fuster, quan la seva obra és en realitat molt complexa. És a dir, que podem discutir sobre moltes facetes de l'obra de Joan Fuster. Sobre el seu pensament cívic i polític, cal recordar el sociòleg Karl Mannheim, que deia que el coneixement és situacional i depèn, doncs, del moment i el temps en què es desenvolupa. Així, s'ha de llegir Fuster pensant en quin era el seu temps. La nostra millor contribució seria estar a l'altura dels nous temps, com ell va fer.

Baltasar Porcel, escriptor

Jo no m'he adonat que s'hagi reobert cap debat. Però considero que el pensament de Fuster

era interessant i combatiu fa trenta anys, i potser encara fa vint, però que ara queda desplaçat en una part considerable malgrat que, evidentment, conserva un indiscutible interès.

Josep Ramoneda, filòsof

La vigència del pensament de Fuster ve de la potència d'una tradició que, per mi, és la millor: la tradició il·lustrada, en la seva millor formulació, la que confia, no exempta d'escepticisme, en les capacitats de la raó i en l'acceptació —sense resignació però també sen-

"Fuster va aconseguir una cosa molt difícil que és se

se triomfalisme— de l'home com a mesura de totes les coses. Tal com ell mateix va dir, que "l'home no se senti culpable de ser home o de ser només home".

Vicenç Rosselló, geògraf

Té molta vigència. Com a revulsiu la seua obra continua essent absolutament actual i, fins i tot, necessària. Sobretot ara que volen fer tota aquesta sèrie de martingales (com ara terceres vies i quartes vies). Una altra cosa és que les bases de la posició inicial de Fuster siguin les mateixes que en el seu temps. Això és una altra història.

Xavier Rubert de Ventós, filòsof

Fuster va aconseguir una cosa molt difícil que és ser escèptic sense ser conservador. Normalment, els escèpticismes són instruments de defensa de l'*statu quo* vigent. Fuster va demostrar que un cert escèpticisme podia ser progressista, suposant que aquesta paraula vulgui dir alguna cosa. En el cas de Pla per exemple, el seu escèpticisme és conservador i reaccionari. Tant Pla com Fuster són desencisadors d'il·lusions però Fuster, potser per la tradició renaixentista il·lustrada més valenciana, li dóna un tremp i una punta que no tenen altres persones del seu temps.

Fuster va representar per a mi el primer estímul. El meu primer llibre, *El arte ensimismado* és fruit de la capacitat provocadora de Fuster, concretament del seu llibre *El descrèdit de la realitat*.

Manuel Vicent, escriptor

Fuster no era un polític. No tenia la pell prou dura per això. Psicològicament també era massa complicat per això. Era un intel·lectual escèptic. En aquest sentit era un ésser pensant que crea problemes sense tractar de resoldre'ls. Fonamentalment va aportar un plantejament clar als problemes d'identitat del País Valencià, el

problema de la llengua que continua vigent. Però sobretot és vigent el tarannà de Fuster, la seua principal aportació, el rigor, l'honestedat i el punt de referència ineludible que representa, tot i que alguns aspectes de la seua obra estiguen lògicament superats.

Manuel Vázquez Montalbán, escriptor

Hi ha un Fuster ja incorporat al patrimoni de la cultura literària catalana com a escriptor de cultura, una especialitat francesa no gaire divulgada per aquestes contrades. Saber, subtileza, voluntat d'estil i distància irònica davant el saber, la voluntat d'estil, aquell també va ser Joan Fuster. Però el personatge que va estar i està en lliça és el Fuster intervencionista, que tracta d'influir sobre la consciència social per orientar-la cap a la finalitat d'uns pressupòsits que l'intel·lectual creu que responen a les necessitats objectives d'una comunitat. Aquest Fuster, cal situar-lo dins de l'esforç d'una avantguarda per reconstruir la raó democràtica després de la guerra civil. Reconstruir-la significava afrontar les qüestions ajornades o reprimides durant el franquisme, entre les quals s'inclouien els anomenats *fets diferencials*. Des de la seva convicció que el fet diferencial que afectava València era la llengua i que era una llengua comuna per a la catalanitat. Fuster va plantejar el repte d'assumir aquesta catalanitat per poder ser valencià, sense renunciar a ser valencià. El moviment de reacció contra la tesi fusteriana, tots el coneixem i ha acabat arrabassant el poder polític i cultural en nom d'un valencianisme incolor, inodor i insípid, que disfressa el seu anticatalanisme de fons amb la policromia d'un valencianisme de barraqueta en una València que ja és present en les autopistes de la informació i en les altres. Evidentment no està clar el sentit de la reconstrucció de la koinè catalana, tret d'aquells que assu-

meixen l'objectiu taxatiu dels Països Catalans diferenciats i amb sobirania estatal, en uns temps en què cap estat és el que era. Però a Fuster devem un intent d'aclariment intel·lectual de la qüestió i del model d'intel·lectual intervencionista que tant inquieta els polítics pragmàtics (pura proteïna de l'ètica de la transició), aquells polítics que abans d'afrontar el risc de pensar consulten les estadístiques sobre el pensament correcte.

2. Fuster i les arts

Què en pensa, del discurs de Joan Fuster sobre la creació artística i com l'ha influït?

Artur Heras, artista plàstic

Totes les persones necessitem uns estímuls al llarg de la vida, no entesos com a mites, i poder tenir un contacte pròxim amb

aquesta gent és una gran experiència, perquè no és fàcil trobar gent així. En el cas de Fuster, hi vaig poder tenir molt de contacte perquè era una persona molt accessible. Em va ajudar molt, sobretot per entrar com a pintor a Barcelona, ell ens deia "pintamones". Per a mi no és un model literal, perquè som de camps diferents, però sí que és cert que m'ha influït sobretot en la manera de fer, en la manera de captar les coses, en aquest esperit crític, obert i dialogant. Amb Fuster podíem xarrar llargament, perquè s'interessava pel que dèiem, i contrarestàvem els nostres temors. Una vegada Manolo Boix, l'Armengol i jo vam fer una carpeta d'obra gràfica i li la vam portar perquè hi participara escrivint i va acceptar. Nosaltra estàvem molt il·lusionats perquè vèiem que a ell el va estimular molt aquesta experiència com a creació literària. De tot plegat en

va eixir una història molt onírica que ell mateix titulà "Lligat i l'acrat".

Lluís Llach, músic

Vaig tenir la sort de conèixer-lo i poder musicar algun dels seus poemes, continguts si no recordo malament en el llibre *Escrits per al silenci*. En vaig fer una adaptació que es va plasmar en la cançó "Criatura dolcíssima". Quan li vaig ensenyar el resultat, ell, que es negava a si mateix com a poeta, em va dir alguna cosa així: "he aconseguit que oblidessin que vaig escriure versos, i ara tu, cantant, em posaràs en evidència". Després d'això, ell va fer el pròleg del llibre-recull *Poemes i cançons*.

Pel que fa a la vessant política, és evident que, per a tots els qui militem en la idea dels Països Catalans, Fuster va ser un punt de referència intel·lectual.

Vicent Torrent, músic

Per a mi, Joan Fuster també va ser un mestre: entre altres coses, a l'hora de plantejar i enfocar el treball artístic. La pregunta "què voleu fer" reiterada per ell diverses vegades després de cada resposta nostra, accentuant progressivament el "què" i matisant-lo amb explicacions lleugeríssimes, va ser un revulsiu per a la reflexió, per al rigor mental en el moment de plantejar el projecte artístic a llarg termini. Així, les qüestions formals ens conduïren a demanar-nos sobre el propòsit expressiu. El desfici de l'acte creatiu, haguérem de connectar-lo amb el pragmatisme de l'emissió-recepció del missatge i amb el camp de les tècniques possibles.

Una altra dimensió de la creació artística, vam entendre també de les actituds de Fuster: la inversió de l'esforç creatiu des de -i per a- la societat a la qual pertanyem. Indefugiblement. Com-

promís social de la producció i, alhora, independència en l'expressió estètica.

3. Fuster, erudit

Quina influència ha tingut Joan Fuster en la seua formació i activitat intel·lectual?

Albert Hauf, filòleg

M'ha estimulat moltíssim. Especialment, en certs aspectes de literatura medieval. Tam-

bé hi ha un posicionament crític i de dubte metòdic, que jo ja coneixia per llegir Descartes, però l'obra i el tarannà de Fuster em va confirmar la importància de posar en dubte totes les coses. A banda, el contacte personal amb Fuster em va servir molt per conèixer i entendre millor la literatura medieval i, especialment, Roís de Corella i Ausiàs Marc. També em va ajudar a entendre el context valencià. Jo no comprenia, per exemple, actituds com les de Xavier Casp. No entenia com podien passar coses així. Jo li feia sempre preguntes concretes i ell anava aclarint-me coses. Va ser un estímul constant tenir-lo al costat.

Pau Viciano, historiador

Des del punt de vista cívic, pel que fa a la concepció nacional del país, la influència de Fuster ha estat directa. Si no m'enganyo, quan era un estudiant de batxillerat, el primer llibre en català que em vaig comprar va ser *Nosaltres els valencians*. Així que, de manera *autodidacta*, abans d'entrar en contacte amb els activistes culturals i polítics que circulaven llavors per tots els pobles -parle dels darrers anys setanta-, ja tenia clar allò dels Països Catalans, que si des d'una perspectiva

"política" eren -i són- una "pura il·lusió de l'esperit", continuen essent un projecte indefugible en el terreny "cultural" i cívic: "pre-polític" si ho volen.

Com a historiador, la influència que he rebut de Fuster ha estat més difusa. De fet no llegia el Fuster "historiador", però sí altres autors que -després ho vaig anar descobrir- havien estat motivats per les propostes fusterianes. En aquest sentit, la reivindicació de la història valenciana i del marc d'anàlisi local, entre nosaltres, devien molt a la investigació de l'assagista. L'aforisme "la història civil és la història de la mediocritat" era un veritable manifest historiogràfic -"mediocritat" en el sentit de "quotidianitat", és clar- que reivindicava el paper de les classes populars. Aquest projecte, doncs, no sols tenia una clara arrel cívica, sinó que enllaçava amb la renovació científica de la història que s'havia esdevingut a Europa: la influència de Fuster afavoria també la modernització científica de la història valenciana.

4. Fuster, escriptor i periodista

Què representa Joan Fuster en la història de la creació literària i en el periodisme en el nostre país?

Josep Maria Castellet, editor

Pocs escriptors en llengua catalana hi ha hagut al segle XX amb un domini de la llengua, i per tant de la creació, com el que tenia Fuster. És un dels millors escriptors del segle XX. Pel que fa a la seva activitat periodística, que va practicar majoritàriament en castellà per les limitacions de l'època, penso que va practicar un periodisme de

"Fuster és més profund i analític que Josep Pla"

col·laboració incisiu i agut, dins de les possibilitats de la censura del moment. Això el va portar a un estil el·líptic i alhora directe. Va ser un periodista atent a la realitat no només d'aquest país sinó de tot el món, i per tant els seus articles són una magnífica font d'il·lustració del període històric que li va tocar descriure, la segona meitat del segle XX.

Jesús Civera, periodista

És l'assagista més important de la literatura catalana contemporània, perquè D'Ors va ser una altra cosa. Fuster és l'assagista que pensa en l'home per damunt de tot i en la seua aventura vital, que indaga i revisa en un examen de consciència continu.

Fins i tot, les seues reflexions nacionalistes deriven d'ací: del seu compromís amb la raó –que parteix dels moralistes francesos del XVII i XVIII– i de la seua actitud crítica respecte a la realitat que l'envolta.

Fuster elegeix la literatura d'opinió –la seua incursió en el periodisme en dona fe, a la manera d'un miniassaig–, la que agita les idees, el pensament en estat pur. I pot triar perquè és l'autor més culte, el més llegit. Opta per l'assaig, en totes les seues vessants, deixant l'obra poètica de la seua primera època. La seua relació amb la novel·la és diferent: fracassa i l'abandona, "amb llàgrimes de sang", dirà ell.

Fuster trenca tota la tradició literària valenciana. En aquest sentit, és un Robinson Crusoe envoltat d'aigua salada i cocoters. Els seus escrits desintoxiquen, provoquen, suggereixen, es riuen de la metafísica, de la visió transcendentalista, de l'espiritualisme, del dogmatisme, fins i tot de la veritat. I obren camins fonamentals per a la investigació històrica i literària.

El solitari de Sueca encara farà més: projectarà la seua obra sobre la societat –que encara la discuteix– com cap autor anterior.

Isabel-Clara Simó, escriptora

Jo crec que a hores d'ara els

historiadors ja poden parlar d'un País Valencià d'abans i de després de Fuster. Fuster és una d'aquestes fites cabdals en la història del pensament d'un poble. Considere, a més, que el seu concepte de país és absolutament vigent, malgrat l'acovardiment que les seues tesis tan progressistes puga causar.

Per a mi la influència de Fuster ha estat decisiva. Tot el meu pensament polític i tota la sensibilitat literària l'he pouada en ell.

Jaume Pérez Montaner, filòleg

Joan Fuster, com a assagista, i Estellés, com a poeta, signifiquen la plena assumpció de la modernitat en la literatura del País Valencià. L'aportació de Fuster a la literatura catalana encara no ha estat avaluada en tota la seua dimensió: a la seua obra com a creador (la poesia i l'assaig humanístic) cal afegir els seus estudis i interpretacions sobre la nostra història literària. Sensibilitat, lucidesa, penetració i exactitud són probablement alguns dels conceptes bàsics per definir les seues reflexions literàries, que continuen sent imprescindibles per als amants de la literatura. Els seus escrits no enganyen mai: sempre ens enlluernen amb aportacions subtils que ens ajuden a veure millor o des de noves perspectives allò essencial de l'obra literària. A l'hora de buscar-hi paral·lels caldrà pensar en escriptors com Benjamin, Lukacs, Said, Steiner, Bloom o Kermode. Com ells, és un dels pocs estudiosos que han sabut convertir la crítica literària i la reflexió sobre la literatura en una autèntica obra de creació.

Les mateixes reflexions són vàlides per a la seua dedicació al periodisme: com tots sabem, una part ben considerable de l'obra fusteriana té els seus orígens en les pàgines dels periòdics o les revistes. En més d'una ocasió va escriure que tot escriptor escriu només una única obra. L'obra de Fuster, dispersa en els seus llibres i en els milers d'articles periodístics encara

sense editar, és una mostra eminent de la seua passió literària i vital. Als conceptes que abans he assenyalat caldrà afegir, sobretot, el compromís i la fidelitat amb ell mateix, amb la seua literatura i amb la seua època.

Enric Sòria, escriptor

Joan Fuster ha estat el principal assagista de la literatura catalana i també el més gran escriptor en català del País Valencià en el segle XX. Això és obvi. Fuster era un escriptor escèptic i molt intel·ligent amb unes curiositats i una gamma de registres molt variada. Un gran especialista en idees generals. Fuster practicà molt poc el periodisme en sentit estricte. Ell publicava en la premsa els seus assaigs, però no eren informacions, sinó el que ara s'anomena articles d'opinió. Un gènere molt típic del segle XX en què Fuster va ser un mestre.

Joan Manuel Tresserras, historiador de la comunicació

Des del punt de vista del llenguatge, destacaria la precisió amb què usa les paraules, fins al punt de construir pensament abstracte a base d'imatges. Fuster és més profund i analític que el mateix Josep Pla. També és molt remarcable la seua habilitat retòrica i expositiva, i posaria com a exemple d'això el seu pròleg a l'edició de la *Crònica* de Ramon Muntaner. Com a assagista, Fuster construeix un escepticisme que, per comptes d'abocar al nihilisme, la inacció o l'arrepapament, aboca al compromís i a la intervenció.

Per a mi, Fuster ha significat dues coses molt importants: primer, la descoberta del País Valencià, i en segon lloc, la reivindicació del caràcter popular i no pas antipopular de la cultura de masses. Fuster ens ha ensenyat la necessitat d'incorporar al projecte nacional una cultura de masses pròpia.